

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ

Л. М. Пелин'ю, аспірант;

Ф. М. Пелин'ю, директор ЛЛСНЦ;

В. О. Тищук, студент,

Л. І. Максимів,

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів

Розглянуто теоретичні та методичні основи екологічного аудиту, окреслено його завдання та напрями розвитку. Проаналізовано досвід формування системи екологічного аудиту за кордоном і в Україні, обґрунтовано необхідність його застосування в сучасних ринкових умовах.

Ключові слова: екологічний аудит, сталий розвиток, Положення EMAS, екологічний менеджмент, довкілля.

ВСТУП

Розроблення і реалізація національних стратегій сталого розвитку в кожній країні передбачає посилення екологічного складника економіки. При цьому виникають питання: чи можна забезпечити збалансоване вирішення соціально-економічних завдань на перспективу і зберегти якісне довкілля? І якщо можна, то за допомогою яких важелів і методів?

Реалізація державної стратегії сталого розвитку України й окремих її регіонів передбачає комплекс заходів щодо державного регулювання природокористування і стимулювання природоохоронної діяльності шляхом проведення цілеспрямованої соціально-економічної, фінансової та податкової політики в умовах ринкових відносин. Мова йде про гармонізацію економічних та екологічних інтересів розвитку, включення понять “екологічні блага” і “екологічний добробут” до системи економічних відносин. Важлива роль при цьому належить аналізу, узагальненню і використанню наявного у цій сфері зарубіжного досвіду, зокрема в галузі екологічного аудиту.

Один з аспектів інтегрування України в систему міжнародних еколого-економічних відносин полягає в розвитку екологічного аудиту як інструменту забезпечення сталого розвитку країни. Загалом аудит як елемент системи забезпечення прав власності надзвичайно важливий для економіки, оскільки дає змогу зменшити інформаційний і комерційний ризики, пов'язані з прийняттям управлінських рішень. Завдання розроблення й реалізації державної стратегії сталого розвитку України, окремих її регіонів - вимога посилення екологічного складника в розвитку економіки й гармонізації екологічних та економічних інтересів суспільства. Тому застосування процедури екологічного аудиту є необхідною умовою реалізації ефективної екологічної політики і передумовою прийняття обґрунтованих еколого-економічних рішень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз розвитку екологічного аудиту за кордоном і в Україні, обґрунтування необхідності його застосування в сучасних ринкових умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Необхідно зазначити, що в Україні система екологічного аудиту знаходиться в стадії активного формування. Стримуючим моментом упродовж тривалого періоду була відсутність необхідної правової бази, нерозробленість нормативних і методичних документів. Перші спроби застосування процедури екоаудиту на основі аналізу закордонного досвіду

були здійснені в 1992 р. Важливим кроком для розвитку екологічного аудиту в Україні стало прийняття Закону України “Про екологічний аудит” (24 червня 2004 р.). Цей Закон визначає основні правові й організаційні засади здійснення екологічного аудиту і спрямований на підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб’єктів господарювання. В Україні організація державного регулювання діяльності у сфері екологічного аудиту стосується компетенції природоохоронних органів.

Під екологічним аудитом розуміють документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об’єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об’єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, законів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту [3].

Сьогодні Україна переживає нову фазу розвитку екологічного аудиту. Це визначається значною мірою потребами практики. Так, низка українських підприємств, що має вихід на міжнародні ринки, змушена проводити міжнародну погоджену процедуру екологічного аудиту й одержувати відповідний сертифікат з екологічної безпеки виробництва і продукції. Тобто якщо підприємство відповідає вимогам EMAS і міжнародним стандартам ISO серії 14001 - забезпечується конкурентоспроможність його продукції на світовому ринку.

Загалом система екологічного аудиту в Україні розвивається за такими напрямками:

а) як один із видів діяльності на ринку робіт і послуг природоохоронного призначення. Такі роботи і послуги підлягають ліцензуванню. Тому метою проведення екологічного аудиту є підвищення ефективності процедур екологічного оцінювання, екологічного контролю, видачі дозволів для різних видів діяльності, здатних спричинити потенційно негативний вплив на стан довкілля;

б) як аудит природокористування. Він одержав розвиток поки що лише у сфері надрокористування, пов’язаного зі специфікою “гірського” виробництва, небезпекою життєдіяльності як на рівних ландшафтах, так і в підземних умовах. Очевидно, що в перспективі система екологічного аудиту охопить й інші сфери природокористування (водогосподарську діяльність, рекреаційну діяльність, лісове господарство та ін.).

в) третім напрямом аудиту вважається екологічний аудит. Цей напрям застосування екологічного аудиту в Україні розроблено найменше, хоча багато проблем соціально-економічної й екологічної незбалансованості зароджуються саме на регіональному і місцевому рівнях.

До **основних завдань у сфері екологічного аудиту** з урахуванням міжнародної практики можна віднести:

- одержання достовірної інформації про діяльність суб’єктів господарювання у сфері природокористування й охорони довкілля;
- сприяння суб’єктам господарської діяльності в самостійному регулюванні своєї екологічної політики, формуванні пріоритетів із здійсненням запобіжних заходів, спрямованих на виконання і дотримання екологічних вимог, норм і правил;
- створення інструментів реалізації основних напрямків регулювання природокористування;
- інтегрування діяльності у сфері охорони довкілля з іншими сферами діяльності.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про широке практичне застосування процедури екологічного аудиту як засобу одержання й оцінки екологічної інформації про підприємство чи інший господарський

об'єкт. Метою екологічного аудиту є вироблення коригувальних заходів для прийняття рішень щодо покращання природоохоронної діяльності на різних рівнях управління: від керівництва підприємством, організацією до органів державної влади на рівні міста, адміністративного району, області.

Спочатку екологічний аудит застосовувався в економічно розвинених країнах як засіб захисту інтересів підприємницьких структур. Він був спрямований на зниження рівня ризику для довкілля і здоров'я людей, а також на регулювання заходів у сфері охорони навколишнього середовища. До початку 90-х років багато комерційних банків використовували екологічний аудит з метою попередження ризиків неплатежів за позиками. Такі ризики були зумовлені незадовільною організацією природоохоронної діяльності підприємствами-позичальниками. Наприклад, Світовий банк та Європейський банк реконструкції і розвитку використовують екологічний аудит для оцінювання діяльності компаній, які вони фінансують. Рішення цих банків про виділення інвестицій приймається з урахуванням дотримання вимог екологічного аудиту.

Необхідно зазначити, що сьогодні питання понятійного апарату, критеріїв і показників екологічного аудиту залишаються гостро дискусійними. Існують різні підходи до визначення змісту і сутності екологічного аудиту. Його можна розуміти, наприклад, як форму екологічного контролю, як інструмент оцінки впливу на довкілля, спрямований на посилення екологічного складника господарської діяльності. Екологічний аудит визначають ще як сукупність показників стану довкілля в конкретному місці в будь-який заданий момент часу і зіставлення цих показників з національними та міжнародними стандартами [9].

З огляду на формування понятійного апарату екологічного аудиту необхідно враховувати, що є декілька його видів, які різняться колом розглянутих проблем і цілями (застосування екологічного аудиту в процесі приватизації, в інвестиційному процесі, у застосуванні "зелених" технологій тощо).

Окремі автори визначають *екологічний аудит* як вид підприємницької діяльності екологічних аудиторів чи екологічних аудиторських організацій щодо здійснення незалежного кваліфікованого аналізу й оцінки господарської діяльності, яка впливає на довкілля, і розроблення рекомендацій щодо зниження негативного впливу на довкілля і здоров'я населення [1].

Необхідно враховувати, що сьогодні існують різні методичні підходи до виконання процедури екологічного аудиту. У світовій практиці відомі такі основні стандарти екологічного менеджменту й екологічного аудиту:

- британський стандарт BS 7750 Інституту стандартів Великобританії;
- стандарт CSAZ 750-94 Канадської асоціації стандартів;
- міжнародний стандарт з екологічного менеджменту, розроблений Міжнародною організацією зі стандартизації – ISO серія 14001;
- міжнародний стандарт ISO 19011 "Керівництво з аудиту систем менеджменту якості і/або систем екологічного менеджменту".

Основні принципи і положення екологічного аудиту отримали розвиток у Керівництві Європейського Союзу з екологічного аудиту (The Eco-Management and Audit Scheme – EMAS).

Європарламент і Рада Європи ввели у дію "Правила добровільної участі організацій у міжнародній системі екологічного менеджменту та аудиту Європейської Спільноти". Цей документ від початку був призначений для компаній (зокрема для малих і середніх підприємств), які здійснюють промислову діяльність, і поширювався на підприємства,

які знаходяться на території ЄС. У 2001р. переглянута версія цього документа (скорочено EMAS II:2001) передбачала поширення його дії на підприємства, установи й організації інших галузей, зокрема, підприємства лісового господарства, сільського господарства, комунальні тощо. Оновлена версія EMAS III:2009, яка набула чинності з січня 2010р., замінивши попередню версію (EMAS II:2001) поширюється не тільки на підприємства, установи, організації всіх галузей економіки, але й має статус міжнародного документа, дія якого поширюється на всі країни світу.

Метою введення EMAS було сприяння покращанню екологічних показників діяльності промислових підприємств шляхом залучення їх до процесу активного екологічного менеджменту. Ці правила передбачають зниження впливів на довкілля до рівня, що відповідає застосуванню економічно обґрунтованої і кращої з доступних технологій. При цьому Положення EMAS не повинні суперечити відповідним законам ЄС чи технічним стандартам.

Компанія, що вирішила стати учасником EMAS, повинна виконати певні дії, порядок здійснення яких поданий на рис. 1.

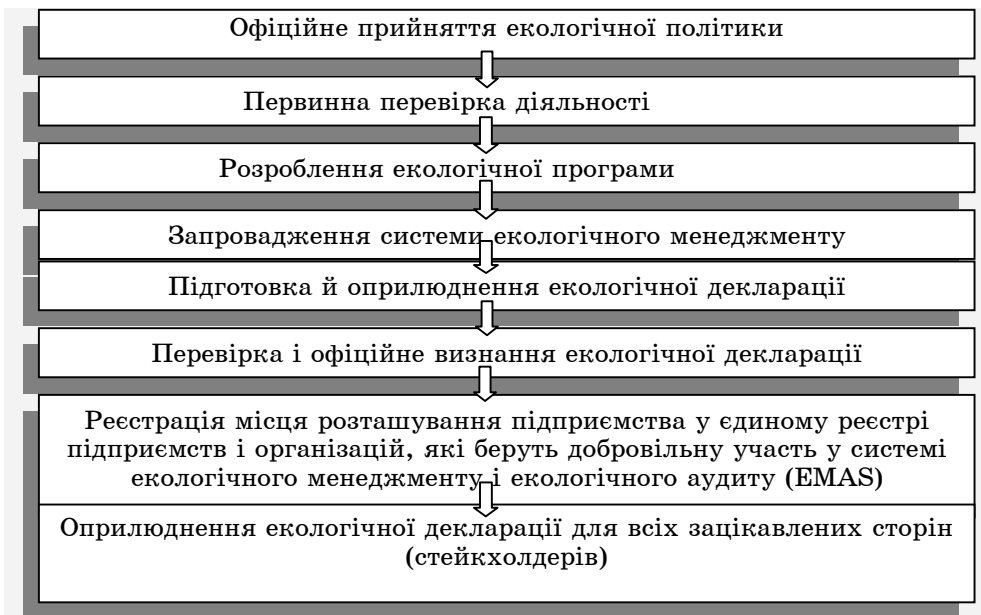

Рисунок 1 - Порядок дій для реєстрації підприємств у межах EMAS

EMAS регулює обов'язковий зміст і структуру екологічного менеджменту, обсяг і процедури екологічного аудиту і задачі інспекторів-екологів. Однак акредитація і нагляд за інспекторами-екологами і реєстрація об'єктів, що інспектуються, є прерогативою кожної окремої держави, яка використовує Положення EMAS, і тому можуть значно відрізнятись.

Необхідно зазначити, що кількість підприємств, зацікавлених у запровадженні EMAS, неухильно зростає. Проте спостерігаються значні розбіжності між кількістю акредитованих у різних державах фірм і експертів-екологів у сфері екологічного аудиту.

До останнього часу є також дискусійним питання про узгодження EMAS з міжнародним стандартом ISO 14001. У табл.1. наведено основні відмінності між цими документами.

Розвиток і поширення процедури екологічного аудиту за кордоном зумовлені, головним чином, жорсткістю екологічного законодавства, уніфікацією вимог і стандартів у сфері торгівлі, кредитної і фінансової політики. Широке запровадження екологічного менеджменту і екологічного аудиту зумовлено за кордоном двома основними причинами:

- 1) екологічні показники стають усе більш вагомим чинником конкурентної боротьби;
- 2) посилюються економічні й адміністративні санкції за порушення вимог законодавства у сфері охорони довкілля.

Таблиця 1 - Основні розбіжності між EMAS та ISO 14001 [2]

Аспекти, що аналізуються	ISO 14000	EMAS
Дія, ступінь охоплення	Повсюдно	Повсюдно
Екологічна заява для громадськості	Необов'язково	Обов'язково
Структура екологічного менеджменту	Логічна і сувора	Не досить детальна
Цільова група	Усі організації	Усі організації
Набуття чинності державними акредитованими екологічними інспекторами	Немає	Є
Екологічні аспекти вироблених товарів та послуг	Є	Немає
Вимоги аудиту	Відповідають системи екологічного менеджменту критеріям екологічного аудиту	Оцінка природоохоронної діяльності системи екологічного менеджменту

Можна виділити такі вигоди від запровадження екологічного аудиту на підприємствах:

- поліпшення маркетингу, стабілізація і зростання конкурентоспроможності;
- скорочення внутрішніх витрат, можливість визначення і використання потенціалу економії;
- можливість поєднати охорону довкілля з економічною вигодою;
- забезпечення відповідності природоохоронної діяльності вимогам екологічного законодавства і довготермінове гарантування екологічної безпеки;
- створення чітких організаційних структур у сфері охорони довкілля;
- очікування підтримки з боку державних органів і надання відповідних (наприклад, економічних) пільг.

ВИСНОВКИ

Процеси інтегрування світової економіки потребують узгодження всієї сукупності елементів вітчизняної та світової господарських систем, зокрема й екологічного аудиту. Тому перед вітчизняними спеціалістами постає завдання: враховуючи особливості національного екологічного аудиту, максимально наблизити його структуру і зміст до світових стандартів. Це сприятиме створенню єдиного внутрішнього ринку Європи та покращанню співпраці України з іншими європейськими країнами.

SUMMARY

DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL AUDIT IN UKRAINE

*L. M Pelyno; F. M. Pelyno; V. O Tyshchuk,
Ukrainian National Forest Technical University, L'viv*

Theoretical and methodological foundations of an environmental audit, outlines its objectives and directions of development. The experience of forming a system of environmental audit abroad and in Ukraine, the necessity of its use in current market conditions.

Key words: *environmental audit, sustainable development, the EMAS Regulation, environmental management, environment.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова В. А. Екологічний аудит як механізм регулювання впливу на довкілля // Держава та регіони. – 2002. – №4. – С.44-49.
2. Екологічний менеджмент: навчальний посібник / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 407 с.
3. Закон України “Про екологічний аудит” // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45.
4. Максимів Л. І. Механізм формування системи екологічного аудиту в Україні // Регіональна економіка. – 2004. – № 2.
5. Максимів Л. І. Диагностический аудит интегрированных систем экологического менеджмента // Научно-практический журнал “Экономика природопользования”. – 2004. – № 5.
6. Максимів Л. І. До питання включення деревини на корені до річної звітності лісових підприємств у контексті зміни парадигми міжнародної практики складання балансу // Наук. вісник. - 2003.
7. Стандарти ДСТУ ISO 14010, ДСТУ ISO 14011, ДСТУ ISO 14012.
8. Пелиньо Л. М. Значення лісів та проблеми обліку лісових ресурсів в Україні / Л. М. Пелиньо, Л. І. Максимів // Наук. вісник. - 2006.
9. Пелиньо Л. М. Екологічний аудит як вагомий інструмент підвищення ефективності діяльності підприємств лісового сектору економіки в умовах конкурентного середовища // Наук. вісник. - 2007.
10. Положення (ЄК) №761/2001 Європейського Парламенту і Ради Європи “Про добровільну участь організацій в системі екологічного менеджменту та аудиту Європейської спільноти” №122/2009 (EMAS III) від 19 листопада 2009 року.
11. Потравний І. Екологічний аудит: проблеми становлення і розвитку // Бухгалтерський облік і аудит. – 1998. – №1. – С.41-44.

Надійшла до редакції 20 грудня 2011 р.